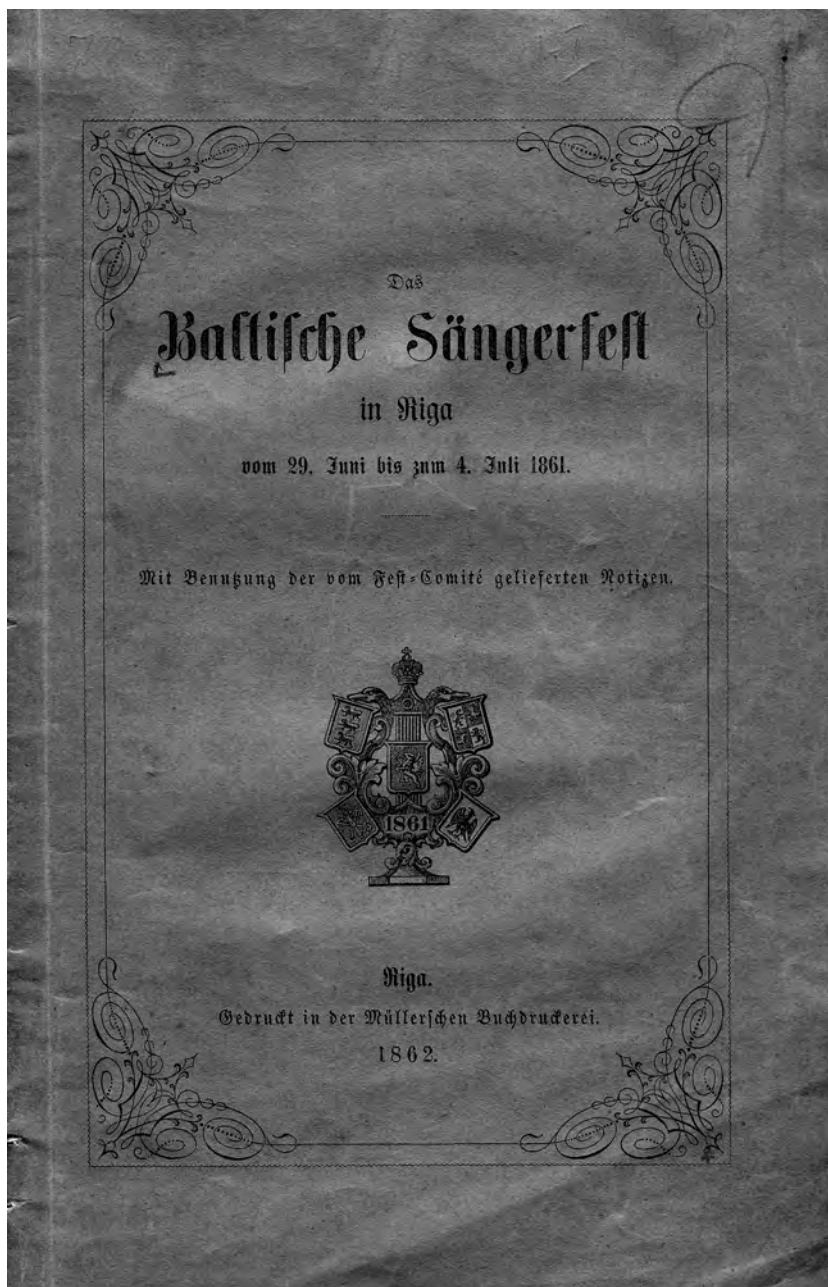


Piemīņas izdevums, veltīts
1861. gada dziesmu svētkiem Rīgā

32



IESKATS VĀCBALTIEŠU DZIESMU SVĒTKU VĒSTURĒ

Baiba Jaunslaviete

No dažādajām vācbaltiešu mūzikas dzīves sfērām latviešu profesionālās mūzikas pirmsākumus 19. gadsimta pirmajā pusē visspēcīgāk iespaidojusi kora māksla. Jādomā, ka tā nav nejaušība – vairāki laikabiedri kordziedāšanu raksturojuši kā visaugstāk attīstīto vācbaltiešu amatiermuzicēšanas jomu, caurmērā izkoptu labāk nekā pašā Vācijā. Zīmīgi šai ziņā ir respektablajā žurnālā *Neue Zeitschrift für Musik* publicētie korespondenta Johanna Feila (*Feyhl*) vērojumi par Baltijas mūzikas dzīvi:

K o r d z i e d ā š a n a t i e k a p g ū t a g a n d r ī z t ā p a t k ā V ā c i j a s i e s t ā d ē s, k u r k o p ā d z i e d 10–20 g a d u s v e c i j a u n i e š i. T o m ē r s k o l o t ā j s š e i t i r p r i v i l e ģ ē t ā s t ā v o k l ī. V i ņ a m n a v n e p i e c i e š a m ī b a s s t r ā d ā t a r ī a r p i l n ī ģ i n e t a l a n t ī g a j i e m, k ā p a s n i e d z o t k l a v i e r u v a i v i j o l e s s p ē l i, u n v i ņ š v a r i z v ē l ē t i e s p i e m ē r o t a s b a l s i s [..]. K o r d z i e d ā š a n a, d i v- u n v a i r ā k b a l s ī g a, l i e l ā k o t i e s s k a n t ī r i u n k u p l i [9, 169; sk. arī *Rīgasche Stadtblätter* sniegto šā raksta pārpublicējumu – 17, 357].¹

Kulminācijas brīžus vācbaltiešu koru kustība neapšaubāmi piedzīvoja dziesmu svētkos – tie risinājušies četrreiz, pārmaiņus Rēvelē jeb tagadējā Tallinā un Rīgā (1857, 1861, 1866, 1880), un, kā liecina preses atsauksmes, piederēja pie lielākajiem notikumiem šīs nacionālās kopienas kultūrvēsturē. Vispāratzīts ir fakts, ka gan latvieši, gan igauņi pašu dziesmu svētku ideju aizguvuši no vācbaltiešiem. Tāpēc pirmajā mirklī šķiet paradoksāli, ka latviešu prese plašāku interesi par vācbaltiešu dziesmu svētkiem gandrīz nav izrādījusi. Izņēmums ir visnotaļ cildinošā *Mājas Viesa* redaktora Anša Leitāna (paraksts R.) atsauksme par 1861. gada svētkiem Rīgā [15]. Tomēr viņa sniegtā informācija neietver svētkos dzirdētās dziedāšanas un skaņdarbu izvērtējumu, kas arī saprotams – mūzikas kritika šī perioda latviešu publicistikā vēl nepastāvēja. Savukārt vācbaltiešu dziesmu svētki Rīgā 1880. gadā notikuši jau latviešu mūzikas kritikas intensīvas attīstības periodā: to apliecina arī gandrīz vienlaikus ritējušo Otro Vispārējo latviešu dziesmu svētku plašais iztirzājums preses slejās. Taču arī šoreiz recenzentu atsauksmes par vācbaltiešu dziesmu svētkiem latviešu presē neatrodam – tā aprobežojusies vienīgi ar skopu informāciju pašā svētku priekšvakarā, publicējot paredzēto programmu. Iemesls šai vismaz šķietamajai neieinteresētībai acimredzot meklējams abu kopienu sarežģītajās politiskajās attiecībās. Vienlaikus jāatzīst, ka pretējā pusē līdzīgu ignoranci nav paudusi: gan Pirmos, gan Otros Vispārējos latviešu dziesmu svētkus vācbaltiešu recenzenti izvērtējuši visai siki. Detalizētu ieskatu šajā tematikā, kā arī laikmeta politiskā fona raksturojumu piedāvā B. Jaunslavietes sastādītā izlase *Latviešu mūzika cittautu kritiķu skatījumā* [12].

Katrā ziņā latviešu recenzentu savulaik vienaldzīgā attieksme pret vācbaltiešu dziesmu svētkiem, iespējams, ir viens no iemesliem, kāpēc šie svētki pagaidām nav guvuši plašāku raksturojumu arī turpmāko paaudžu latviešu pētnieku darbos.² Uz visaptverošu to analīzi nepretendē arī šis raksts. Taču tajā apkopota, pēc autores ieskata, būtiskākā informācija par

¹ Citāti šeit un turpmāk sniegti raksta autorei tulkojumā.

² Viens no nedaudzajiem autoriem, kas tiem pievērsies, ir Ferijs Millers. Rakstā *Baltvācu kordziedāšanas tradīcijas pārmantošana* (1990) viņš ieskicējis svētku hronoloģiju, kā arī sniedzis īsu informāciju par abu Rīgas dziesmu svētku nozīmīgākajiem koncertiem, tomēr bez plašāka programmu un svētku norises apskata. Vērtīgs ir salīdzinājums ar latviešu dziesmu svētkiem: kā atšķirīgas iezīmes autors min krietni mazāku dalībnieku skaitu – vācbaltiešu dziesmu svētkos bijusi pārstāvēta tikai sabiedrības elite – un aprobežošanas ar vīru koriem (turpretī latviešu vispārējos dziesmu svētkos jau kopš to pirmsākumiem piedalījušies arī jaunkie kori un dažādu sociālo slāņu pārstāvji). Savukārt kā kopīga iezīme izcelta dziesmu svētku organizatoriskā struktūra, kas ietvērusi gan garīgo un laicīgo koncertu, gan svētku gājieni un dziesmu karu [13, 32–33]. Šo līdzību akcentē arī Ilma Grauzdiņa grāmatā *Dziesmu svētku mazā enciklopēdija* [8, 18]. Līdztekus īsai informācijai par pašiem svētkiem [8, 29] tajā ietvertas Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja speciālistes Anitas Gailišas sniegtās ziņas par šajā muzejā glabāto svētku piemiņas lenti – *gaiši zila zīda, augšā sasieta tauriņšējumā, ar sudraba brokāta bārkstīm, izšuovumiem un uzrakstu vācu valodā: Sāngerfest zu Riga 1880. Froher Sang, Ernstes Wort, Unsere Freude, Unser Hort* (Priecīga, dziesma, nopietns vārds, mūsu prieks, mūsu balsts) [8, 207]. Tomēr kopumā vācbaltiešu dziesmu svētku vēsture latviešu muzikologu darbos joprojām nav vispusīgi izvērtēta.

³ Šajā rakstā izmantota H. Vitroka piedāvātā svētku numerācija; tomēr jāatzīmē, ka tā ir visai nosacīta, jo paši vācbaltiešu dziesmu svētku rīkotāji tos, atšķirībā no latviešiem, nenumurēja. F. Millers pamatoti norāda, ka dažādos avotos kā pirmie vācbaltiešu dziesmu svētki tiek izcelti gan 1857. gada svētki Rēvelē, gan 1861. gada svētki Rīgā [13, 31]. Kā svētku norises laiks šeit un turpmāk minēts periods no pirmā svētku gājiena (parasti vēl pirms koncertiem) vai oficiālās atklāšanas līdz noslēguma ceremonijai vai atvadu ballei, lai gan atsevišķi ar svētkiem saistīti pasākumi reizēm risinājušies arī vienu vai divas dienas agrāk vai vēlāk.

četriem vācbaltiešu dziesmu svētkiem. Tās avoti – svētku atspoguļojums pašos vācbaltiešu izdevumos: gan laikrakstos un žurnālos, gan atsevišķos pētījumos. Nozīmīgākais no tiem ir Hugo Vitroka (*Wittrock*) 1933. gadā izdotā grāmata *Der deutsche Männergesang im Baltenlande* [20]. Rakstā iekļauts arī īss pārskats par dziesmu svētkos atskaņotajiem vācbaltiešu komponistu darbiem un izceltas dažas tendences, kas turpinājumu radušas latviešu dziesmu svētkos.

* * *

Pašu dziesmu svētku ideju vācbaltieši nenoliedzami aizguvuši no Vācijas, kur atsevišķos reģionos šādi svētki rīkoti jau kopš 19. gadsimta 20. gadiem. Pēc Fridhelma Brusnjaka (*Brusniak*) sniegtajām ziņām, pirmie visas Vācijas dziesmu svētki (*das erste deutsche Sängerefest*) notikuši 1845. gadā Virzburgā [4, 791]. Ideja organizēt ko līdzīgu arī Krievijā, Baltijas provincēs, vietējo vāciešu vidē virmoja ilgi. Tomēr tās īstenojumam bija šķēršļi. Izdevumā *Das Baltische Sängerefest in Riga vom 29. Juni bis zum 4. Juli 1861* (1862) lasām:

Un tomēr – lai cik jūsmīgi visi un īpaši dziedātpriecīgie kora biedrību locekļi uztvertu ideju par lieliem dziesmu svētkiem [..], nevajag slēpt, cik grūti tos šeit realizēt, salīdzinot ar Vāciju. Visi nosacījumi, kas tur šādu svētku izdošanas atvieglo un veicina – lielāks dziedāšanas biedrību un dziedātāju skaits, lielāka mākslinieciskā izglītotība, iespēja vieglāk un ātrāk apvienoties utt. – pie mums izpaužas tikai daļēji vai mazākā mērā. Piedevām vēl pastāvēja bažas, ka diez vai var rēķināties ar lielu pilsētas publiku, ņemot vērā, ka šeit ir daudz n e v ā c u elementu [..] un līdz ar to ienākumi varētu nesegt daudzus dziesmu svētku sarīkošanai neizbēgamos izdevumus [3, 7].

Domājams, tieši šo iemeslu dēļ vācbaltiešu dziesmu svētku ideja tika īstenota vienīgi 19. gadsimta otrajā pusē. Tiesa, H. Vitroks min arī divus šo svētku priekštečus [20, 22]. Pirmkārt, jau 1836. gadā Rīgā risinājās visas Baltijas (*allbaltisches*) mūzikas svētki (*Düna-Musikfest*), kuros līdzās citiem atskaņotajiem būtiska loma bija arī korim – tomēr tie vēl nebija dziesmu svētki šī jēdziena tradicionālajā nozīmē. Otrkārt, 1853. gadā Rēvelē notika dziesmu svētki (*das Liederfest*), taču tiem bija lokāls rakurss. **Pirmie vācbaltiešu dziesmu svētki**³ (*das baltische Sängerefest*), kas pulcēja dalībniekus no d a ž ā d i e m Baltijas reģioniem un arī vairākiem citiem toreizējās Krievijas apgabaliem, risinājās Rēvelē 1857. gadā no 29. jūnija līdz 3. jūlijam. Pilsētas iedzīvotājiem un viesiem tas bija saviļņojošs notikums, kura pirmreizību viņi apzinājās. Tērbatas nedēļrakstā *Inland* publicētais svētku apskats raksturo arī gatavošanos gaidāmajam pasākumam: *Cik bieži šī tēma [dziesmu svētki – B. J.] Rēvelē bija apspriesta jau mēnešiem ilgi! Daudzi par šo pasākumu tikai kratīja galvas, daži to visu uzskatīja par ārišķīgu muļķību. Un vai pretinieku viedokļus varēja pavisam noraidīt? Šāds pasākums taču mūsu zemē bija pirmoreiz; attālumi starp pilsētām pie mums ir lielāki un satiksme starp tām grūtāka nekā Vācijā [..]. Tā nu, mijoties bažām un cerībām, tuvojās 27. jūnijs. Pilsēta jau bija pārpilna ar svešiniekiem, kas no tuvienas un tālienes ieradās pie mums kā klausītāji, ik mirkli kāda jauna smagā ceļojumekipāža*

nodimdināja pa priekšpilsētas puteklainajām ielām, lai atvestu mums jaunus klausītājus [5, 469].⁴

Šis pats laikraksts vēsta, ka beidzamie viesi – Pēterburgas dziedātāji, kas Rēvelē ieradās 29. jūnijā ar tvaikoņiem – tika sagaidīti ostā, un no turienes namatēvi un viesi svinīgā gājienā devušies uz biržas zāli [5, 472]. Garīgais koncerts izskanēja tajā pašā dienā Sv. Nikolaja baznīcā.⁵ Pēterburgas diriģenta un mūzikas direktora Karla Šūberta (*Schubert*) vadībā tika izpildīts šāds repertuārs:

1. Mārtiņš Luters (*Martin Luther*), *Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils* (*Ein feste Burg ist unser Gott*)
2. Francis Abts (*Franz Abt*), *Svētdienā* (*Am Sonntag*)
3. K. Kleins (*C. Klein*), *Mesa c moll*

Garīgā koncerta vai tā vokālās daļas ieskandināšana ar korāli *Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils* kļuva par tradīciju, kas guva turpinājumu vairākos latviešu dziesmu svētkos – tieša, vienīgi to pirmsākumos. Ar šo korāli vīru kori uzsākuši dziedājumu gan pirmajos novada dziesmu svētkos 1864. gadā Dikļos [14, 142], gan (pēc J. S. Baha fūgas ērģelēm) Pirmajos Vispārējos dziesmu svētkos 1873. gadā Rīgā [10, 9].

1. jūlijā pilsētas mūzikas direktora Augusta Krīgera (*Krüger*) vadībā notika koncerts brīvā dabā, iepretim pilij Katrīnas ielejā. Tērbatas nedēļraksts *Inland* raksturo svētku skatuvi: *Līdzīgi kā [garīgajā koncertā] baznīcā, tā bija izklāta ar paklājiem, un četros stūros atradās augstas kārtis, kuru galos bija četri lieli ģerboņi: priekšpusē Vidzemes un Kurzemes guberņu, aizmugurē Pēterburgas guberņas un Somijas lielkņazistes ģerboņi* [5, 474]. Jāatzīmē gan, ka gaidītie dziedātāji no Helsingforsas (Helsinki) nebija ieradušies – domājams, satiksmes grūtību dēļ. Svētkos piedalījās kori no Rēveles, Rīgas, Tērbatas, Pēterburgas, Pērnavas un Narvas. Laicīgā koncerta programma ietvēra 12 numurus, galvenokārt 19. gadsimta vācu komponistu darbus:

1. Frīdrihs Kūlavss (*Kuhlau*), *Ceļotāja nakts dziesma* (*Wanderers Nachtlied*; nosaukuma variants – *Vakara dziesma / Abendlied*)
2. Konradīns Kreicers (*Kreutzer*), *Svētnīca* (*Die Kapelle*)
3. Johans Vencels Kalivoda (jeb Kallivoda – oriģinālā *Kalliwoda*), *Vācu dziesma* (*Das Deutsche Lied*)
4. Nils Gāde (*Gade*), *Brauciens ar gondolu* (*Gondelfahrt*)
5. Nils Gāde, *Studenti* (*Studenten*)
6. Frīdrihs Zilhers (*Silcher*), *Neuzticība* (*Untreue*)
7. Karls Marija fon Vēbers (*Weber*), *Zobendziesma* (*Schwertlied*)
8. Francis Abts (*Abt*), *Ade* (*Ade*)
9. Jozefs Štuncs (*Stuntz*), *Svētku dziedājums* (*Festgesang*)
10. Fēlikss Mendelszons-Bartoldi, *Mednieka atvadas* (*Jägers Abschied*)
11. Gustavs Reiharts (*Reichardt*), *Kas vācietim ir tēvzeme* (*Was ist des Deutschen Vaterland*)
12. Frīdrihs Zilhers, *Loreleja* (*Loreley*)

⁴ 27. jūnijs bija diena, kad Rēvelē ieradās lielākā daļa no svētku viesiem – citu pilsētu kordziedātājiem.

⁵ Garīgā un laicīgā koncerta programmas publicētas nedēļrakstā *Inland* [5, 473–474], kā arī H. Vitroka grāmatā [20, 23–24].

Svētku programmā ietvertā K. Kreicera dziesma *Die Kapelle* (*Svētņica*; kopija no izdevuma *Frau Musika. Ein Buch für frohe und ernste Stunden* / von Joseph Kürschner. Zweiter Teil. – Berlin • Eisenach • Leipzig; Hermann Hillger Verlag; izdevums bez gada norādes, priekšvārds rakstīts 1897. gadā).

Die Kapelle.

M. - Ch. Konradin Kreuger.

Erst. Gingint.

1. Was schim - mert dort auf dem Ber - ge so schön, wenn die Stern - lein hoch am
Him - mel auf - geh'n? wenn die
Stern - lein hoch am Him - mel auf - geh'n? Das ist die Ka - pel - le, hü - und klein, sie
la - det den Pil - ger zum Be - ten ein. Das ist die Ka - pel - le, hü - und klein, sie
la - det den Pil - ger zum Be - ten ein, sie la - det den Pil - ger zum Be - ten ein.

2. : Was tönet in der Kapelle zur Nacht
So feierlich ernst in ruhiger Pracht? :
: Das ist der Brüder geweihter Chor,
Die Andacht hebt sie zum Herrn empor. :|

3. : Was hallt und klinget so wunderbar
Vom Berge herab so tief und klar? :
: Das ist das Glöcklein das in die Gruft
Am frühen Morgen den Pilger ruft. :|

Carl Breidenstein.

36

Koncerta noslēgumā skanēja Krievijas valsts himna.

Nedēļraksts *Inland* atsauksmē par šo koncertu gan nesniedz dzirdētā kritisku izvērtējumu, toties jo trāpīgi raksturo pašu svētku gaisotni: [...] *laiks bija tik kluss, vieta izvēlēta tik labi, ka dziedātāju uzstāšanos tas ļoti atvieglāja, un vakara saule spīdēja tik maigi, it kā gribētu dalīties ar visiem kopējā priekā. Laukumu pildīja tūkstošiem cilvēku; bija pārdotas 2200 biļetes vien; pēc devītās dziesmas barjeras tika novāktas, un arī ārā gaidošā trūcīgākā publika varēja baudīt svētkus. Tiem vajadzēja kļūt par īstiem tautas svētkiem. Bet to, kādu baudu svētki sagādāja publikas izglītotajai daļai, varēja redzēt klausītāju laipnajās sejās, kad dziedātāju gājiens virzījās cauri parkam; sveicinot un pateicoties dāmas māja no pils balkona un viscaur ceļā ar lakatiņiem, kungi, priedīgi sveicinot, pacēla cepures. Tikai tautas zemākie slāņi bija lielākoties mēmi un it kā sastinguši, tie visā piedalījās, bet īsti nevarēja aptvert daudzo izdarību mērķi [5, 474].*

Īpašu komentāru – atkāpi no pamattēmas – pelnījusi vienīgā programmā iekļautā dziesma, ko radījis savulaik ar Baltiju saistīts skaņradis – mūža nogali Rīgā aizvadījušais un tepat arī apglabātais Konradīns Kreicers (1780–1849). Viņa *Svētnīca (Die Kapelle)* ir tipiska *Liedertafel* tradīcijās veidota kompozīcija. Tā izceļas ar struktūras skaidrību (strofu forma ar piedziedājumu), vienkāršu un reizē cēlu raksturu. Savdabīgu niansi mūzikā ienes bagātīgi izmantotie faktūras kontrasti. Gan korāliski tvertu akordu un unisona, gan solistu kvarteta un kora pretstatījums rosina asociācijas ar Dievnama akustisko gaisotni, balsu un atbalsu miju. Interesantu efektu – priekšstatu par *ieklausīšanos klusumā* – rada brīži, kad melodija kā sastingusi, *pianissimo* dinamikā, atkārtoti vienu un to pašu skaņu *e*, harmoniski to *pārkrāsojot* te *C dur* tonikas, te *a moll* tonikas un dominantes veidolā (vārdi *Das ist die Kapelle, still und klein – Tā ir kapela, klusa un maza*).

Svētnīca izceļama arī kā viena no tām dziesmām, kurām latviešu koru kustības entuziasti savulaik pievērsušies, domājams, tieši vācbaltiešu dziedāšanas biedrību ietekmē. 1876. gadā tā iekļauta krājumā *Kokle* (1. d., sastādītājs Pēteris Šancberģis; dziesmas nosaukums *Kapu baznīca*), 1900. gadā – mūzikas žurnāla *Dziesmu Pūrs* 2. numurā, 1908. un 1914. gadā – *Dziesmu rotas* paplašinātajos un pārstrādātajos izdevumos (nosaukumā teksta pirmie vārdi – *Kas kalnā krēsliņā mirdzēdams spīd*, 1908; *Kas kalnā tur krēslā tā mirdz un spīd*, 1914). Varbūt *Svētnīcas* popularitātei ir zināms nopelns tai ziņā, ka K. Kreicers latviešu dziesmu svētku vēsturē iegājis kā vienīgais tajos pārstāvētais ar vācbaltiešu kopienu saistītais komponists: viņa kordarbs *Pavasara nakts* atskaņots Otrajos Vispārējos latviešu dziesmu svētkos 1880. gadā.

Trešais Rēveles dziesmu svētku notikums bija t. s. *pamišus dziedājums (Wechselgesang)* 2. jūlijā – pretstatā koprora sniegumam tas ietvēra atsevišķu koru uzstāšanos un faktiski uzskatāms par *dziesmu kara* priekšvēstnesi. Vējainā laika dēļ šis pasākums gan neesot izdevies, kā iecerēts [20, 24].

Līdzās koncertiem svētki iekļāva vēl virkni citu norišu, tai skaitā vairākus svinīgus gājienus, uguņošanu Katrīnas ielejā 1. jūlijā, kā arī mielastu ar mūziku un daudzām runām 2. jūlijā. Pēc nedēļraksta *Inland* ziņām, divi no rīcības komitejas locekļiem mielasta gaitā uzsaukuši tostus vācu dziesmai [5, 475].

Starp pirmo vācbaltiešu dziesmu svētku dalībniekiem bija arī koris no Rīgas – 1851. gadā dibinātais, mūzikas direktora Hugo Preisa (*Preis*) vadītais *Rigaer Liederkrantz*. Tā dalībnieku gūtie impulsi zināmā mērā ietekmēja arī nākošos, **otros vācbaltiešu dziesmu svētkus** Rīgā 1861. gadā. Galvenie nopelni šo svētku realizācijā bija medicīnas doktoram Karlam Fērsteram (*Förster*): *Vispirms, 1860. gada 17. oktobrī, kā Liedertafel priekšsēdētājs viņš iedvesmoja savus līdzpriekšsēdētājus un Liederkrantz vadību mākslinieciskai sadarbībai, lai apspriestu dziesmu svētku rīkošanu*, raksta izdevums *Das Baltische Sängerefest in Riga vom 29. Juni bis zum 4. Juli 1861* [3, 7]. *Rigaer Liedertafel* un *Rigaer Liederkrantz* kopīgi organizētie svētki notika 1861. gadā no 29. jūnija līdz 4. jūlijam Rīgā, un to vēriens bija jau krietni plašāks: ne vairs 202 dziedātāji kā Rēvelē, bet 670 koristi. Līdzās pirmajos dziesmu

svētkos pārstāvētajām pilsētām Rīgā bija sabraukuši arī kori no Kuresāres (*Arensburg*), Vilandes (*Fellin*), Kuldīgas (*Goldingen*), Aizputes (*Hasenpoth*), Limbažiem (*Lemsal*; dziedātāju vidū arī nākošais Rīgas Latviešu biedrības priekšnieks Rihards Tomsons), Liepājas (*Libau*), Mītavas jeb tagadējās Jelgavas (*Mitau*), Veismaņiem (*Weissenstein*), Cēsīm (*Wenden*) un Maskavas.

Svētku ieskaņa zināmā mērā sasaucās ar to atklāšanu Rēvelē: šoreiz dziedātāji devās no ostas pa izrotātajām ielām uz Melngalvju namu, kur organizatori tos sveica un uzcienāja ar reinvīnu. Garīgais koncerts notika 30. jūnijā Rīgas Domā. Tā pirmo daļu diriģēja Rīgas pilsētas teātra kapelmeistars Johans Jozefs Šrāmeks (*Schrāmek*), savukārt otro – jau pieminētais Hugo Preiss. Programma bija sekojoša:

pirmā daļa

1. Mārtiņš Luters, *Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils* (*Ein feste Burg*)
2. Luidži Kerubīni (*Cherubini*), *Missa pro defunctis* (Rekviēms)

otrā daļa

1. Heinrihs Māršners (*Marschner*), XI psalms
2. Bernhards Kleins (*Klein*), motete *Cik jauks ir Tavs mājoklis* (*Wie lieblich ist Deine Wohnung*)
3. Frīdrihs Šneiders (*Schneider*), *Jehova, Tev gavilējam* (*Jehovah, Dir frohlocket*)

Laicīgais koncerts notika 2. jūlijā jaunuzceltajā Rīgas dzelzceļa stacijā, kur bija ierīkota svētku halle. Programma ietvēra 15 dziesmas:

pirmā daļa (diriģē H. Preiss)

1. Konradīns Kreicers (*Kreutzer*), *Aitu gana svētdienas dziesma* (*Schäffers Sonntagsglied*)
2. Ludvigs (*Luijs*) Vilhelms Maurers (*Maurer*), *Dziedājums* (*Der Gesang*)
3. Francis Abts (*Abt*), *Meža dziesma* (*Waldlied*)
4. Frīdrihs Šneiders (*Schneider*), *Sirds drosmes pilna* (*Herz voll Mut*)
5. Frīdrihs Kikens (*Kücken*), *Normaņa dziesma* (*Normanns Sang*)

otrā daļa (diriģē J. J. Šrāmeks)

1. Ludvigs van Bēthovens, *Dieva gods* (*Ehre Gottes [aus der Natur]*)
2. Francis Abts, *Maija nakts* (*Mainacht*)
3. Karls Fišers (*Fischer*), *Rozīte mežā* (*Röslein im Wald*)
4. Jūliuss Oto (*Otto*), *Vācu mierinājums* (*Deutscher Trost*)
5. Konrāds Makss Kuncs (*Kunz*), *Himna Odīnam* (*Hymne an Odin*)

trešā daļa (diriģē H. Preiss)

1. Heinrihs Māršners (*Marschner*), *Dziesma* (*Lied*)
2. Valentīns Eduards Bekers (*Becker*), *Baznīciņa* (*Das Kirchlein*)⁶
3. Fēlikss Mendelszons-Bartoldi, *Mednieka atvadas* (*Jägers Abschied*)
4. Gustavs Reiharts (*Reichardt*), *Kas vācietim ir tēvzeme* (*Was ist des Deutschen Vaterland*)

⁶ Grāmatā *Das Baltische Sängerefest in Riga vom 29. Juni bis zum 4. Juli 1861* [3, 36], kā arī H. Vitroka pētījumā *Der deutsche Männergesang im Baltienlande* [20, 28] šis komponists kļūdaini minēts kā B. Bekers. Pareizie autora iniciāļi atrodami svētku kora balsu komplektā, kas glabājas Latvijas Nacionālās bibliotēkas Mūzikas nodaļā (*Baltisches Sängerefest zu Riga. 1861. – Theil 1–2.* – Rīga: Ernst Plates Stein- und Buchdruckerei, 1861).

ceturtdā daļa (diriģē J. J. Šrāmekš)
Fēlikss Mendelszons-Bartoldi, *Svētku dziedājums māksliniekiem (Festgesang an die Künstler)*

Arī šo koncertu noslēdza Krievijas valsts himna.

To, cik spēcīgu patriotisko jūtu uzliesmojumu vācbaltiešos – līdzīgi kā vēlāk latviešos – raisījuši dziesmu svētki, atspoguļo nedēļrakstā *Inland* lasāmā atsauksme: *Auditorija – vairāk nekā 5000 personas – visiem dziedājumiem sekoja ar visdziļāko interesi, it īpaši [..] “Kas vācietim ir tēvzeme” izsauca ovāciju vētru, pēc kuras dziesma tika atkārtota [16, 462]. Arī 2. jūlija goda mielasta runas, kas publicētas izdevumā *Das Baltische Sängerefest in Riga [..]*, liecina, ka vācu patriotisma gars sitis augstu vilni – svētku viesi, Pēterburgas pārstāvja P. van der Beka (*van der Beck*) runā cildināta vāciskā apziņa, vāciskā omulība, vācu priecīgais prāts un harmonija. Turpinājumā šis orators uzsvēris: *Baltijas dziesmu svētki, uz kuriem viesi ne tikai no Baltijas provincēm, bet arī no Krievijas valsts sirds sūtīti ar prieku, pat ar gaviļem, ir spīlēts pierādījums, ka vācu garam, vāciskuma apziņai un, atļaujiet man teikt, pat vācu lepnumam (jo mēs drīkstam būt lepni, ka saucamies “vācieši”), nav robežu [3, 66].**

Koncertos piedalījies arī orķestris 70 mūziķu sastāvā, tomēr konkrētu ziņu par tā programmu nav.

Svētku trešais notikums – *pamīšus dziedājums* – noritēja tajā pašā dienā Ķeizardārzā. Vislielāko atsaucību apmēram 10 000 klausītāju vidū guva koris no Pēterburgas – *St. Petersburger Liedertafel*.

3. jūlija vakarā atbilstoši programmai notika atvadu balle, kas ieilga līdz rītam. Vispārējā noskaņa bija tik pacilājoša, ka organizatori nolēma svētkus pagarināt, un svinības turpinājās vēl 4. jūlijā Melngalvju namā. Tikai 5. jūlijā agri no rīta dziedātāji gājienā devās uz ostu, un H. Vitroks vēsta, ka no rīdzinieku logiem pār viņiem esot nolijis *puķu lietus* [20, 28].

Raksturojot otro vācbaltiešu dziesmu svētku ietekmi uz latviešu koru kustību, īpaši izceļams 2. jūlija koncertā atskaņotais L. van Bēthovena *Dieva gods*. Šī dziesma, kura vēlāk kļuva arī par vienu no latviešu koru garīgā repertuāra stūrakmeņiem, skanējusi gan Pirmajos (1873; ar nosaukumu *Tā debess slavē tā Mūžīgā spēku*), gan Piektajos (1910) Vispārējos latviešu dziesmu svētkos. Savu popularitāti skaņdarbs nav zaudējis arī padomju laikā: kā atzīmē Ilma Grauzdiņa un Oļģerts Grāvītis, šajā periodā tas iekļauts koncertprogrammās ar *tendenciozi aplamu* (resp., nereliģisku) pārdzejojumu – kā *Himna dabai* [10, 9]. Zināmu vietu latviešu koru repertuārā ieņēmusi arī K. Kreicera *Aitu gana dziesma*, kurai latviskojumā dots nosaukums atbilstoši teksta pirmajai rindiņai – *Ši ir tā Kunga dien'* (*Das ist der Tag des Herrn*). Tā ietverta J. Cimzes veidotajā *Dziesmu rotā* u. c. izdevumos.

Par vācbaltiešu dziesmu svētku tradīcijas turpinājumu kļuva **trešie** svētki Rēvelē 1866. gada 3.–9. jūlijā. Pēctecību apliecina jau garīgā un laicīgā koncerta vietas izvēle: pirmais notika 5. jūlijā Sv. Nikolaja baznīcā, otrs – 6. jūlijā ēkā, kas speciāli uzbūvēta iepretim pilij Katrīnas ielejā; abos bijis vērojams *milzīgs publikas pieplūdums* [20, 39]. Programmas bija sekojošas [20, 38–40]:

garīgais koncerts

1. Karls Lēve (*Löwe*), *Tu gludais egles stumbrs (Du ebener Stamm der Fichte)* no oratorijas *Dzelzs čūska (Die ehernen Schlange)*
2. Morics Hauptmanis (*Hauptmann*), motete *Lai slavēts Dievs (Ehre sei Gott)*
3. Francis Šūberts, *Salve Regina*
4. Antonio Loti (*Lotti*), *Vere languores nostros*
5. Karls Lēve, 23. psalms
(diriģē mūzikas direktors Jūliuss Jēkels – *Jäkel*)
6. Ludvigs van Bēthovens, *Dieva gods (Ehre Gottes)*
7. Francis Šūberts, *Himna svētajam garam (Hymne an den heiligen Geist)*
8. Francis Vilners (*Wüllner*), 28. psalms
(diriģē A. Krīgers)

laicīgais koncerts

pirmā daļa (diriģē J. Jēkels)

1. Johanness Bešnits (*Beschnitt*), *Ozianna (Ossian)*
2. Fēlikss Mendelszons-Bartoldi, *Priecīgais ceļotājs (Der frohe Wandersmann)*
3. Ferdinands Mēringa (*Möhring*), *Dzejnieka kaps pie Reinas (Das Dichtergrab am Rhein)*
4. Jūliuss Oto Grimms (*Grimm*), *Rīta ceļojums (Morgenwanderung)*
5. Jūliuss Oto Grimms, *Uz priekšu (Vorwärts)*
6. Frīdrihs Zilhers (*Silcher*), *Tālumā (In der Ferne)*
7. Frīdrihs Zilhers, *Kurp ar prieku (Wohin mit der Freud)*
8. Francis Lahners (*Lachner*), *Mīts par vētru (Sturmesmythe)*

otrā daļa (diriģē A. Krīgers)

1. Fēlikss Mendelszons-Bartoldi, dubultkoris no mūzikas lugai *Antigone*
2. Frīdrihs Zilhers, *Barbarosa (Barbarossa)*
3. Frīdrihs Zilhers, *Puišu prieks (Burschenlust)*
4. Karls Ekerts (*Eckert*), *Kuģotāju dziesma (Schifferlied)*
5. Nils Gāde (*Gade*), *Heinrihs Frauenlobs (Heinrich Frauenlob)*
6. Fēlikss Mendelszons-Bartoldi, *Atvadu dziesma (Abschiedstafel)*
7. Francis Abts (*Abt*), *Ade (Ade)*
8. Maksis Bruhs (*Bruch*), *Romiešu triumfa gājiens (Römischer Triumphzug)*

⁷H. Vitroks raksta: *Šī izcilā koncerta radītājs iespaids bija tik varens un milzīgs, kādu Rēvelē laikam nav piedzīvojis neviens uzvedums. Sekoja sajūsmas vētra, kas jo saprotamāka, ņemot vērā, ka diriģents un atskaņotāji, kā jau atzīmēts, bija izcili mākslinieki no valsts galvaspilsētas, kuriem ir lieli nopelni svētku veiksmē [20, 39–40].*

Īpaša šo svētku novitāte bija vokāli instrumentālais koncerts, ko diriģēja savulaik ievērojams komponists, galma kapelmeistars Eduards Napravņiks no Pēterburgas.⁷ Viņa vadībā Rēveles un Pēterburgas mūziķi 8. jūlijā atskaņoja sekojošus darbus:

1. Roberts Šūmanis, uvertīra operai *Genoveva*
2. Ludvigs van Bēthovens, *Piektais klavierkoncerts*; solists Teodors Šteins (*Stein*)
3. Volfgangs Amadejs Mocarts, *Ave verum corpus*
(ar jauktā kora līdzdalību)

4. Georgs Frīdrihs Hendelis, *Aleluja (Hallelujah)* no oratorijas *Mesija* (ar jauktā kora līdzdalību)
5. Antons Rubiņš, *Fausts*
6. Ludvigs van Bēthovens, *Piektā simfonija*

Arī šie dziesmu svētki līdztekus koncertiem ietvēra vairākas balles, goda mielastus un gājienu – viskrāšņākais no tiem bija lāpu gājiens 7. jūlija pusnaktī pa pilsētas galvenajām ielām uz rātsnamu.



1866. gada dziesmu svētku ieejas karte (glabājas Latvijas Nacionālās bibliotēkas Sīkiespiedarbu un attēlizdevumu nodaļā)

Kopumā trešajos vācbaltiešu dziesmu svētkos piedalījās apmēram 700 koristi, kas pārstāvēja 26 dziedāšanas biedrības no Rīgas (*Liedertafel*, *Liederkranz*, *Sängerkreis* un *Männerengesangverein*), Rēveles, Tērbatas, Mītavas, Pēterburgas, Maskavas, Pērnavas, Kuresāres, Vilandes, Limbažiem, Veismaņiem, Valmieras, Narvas, Cēsīm un Tveras. Interesanti atzīmēt, ka koru vidū bijusi arī viena krievu dziedāšanas biedrība – *Gusli* (Rēvele).

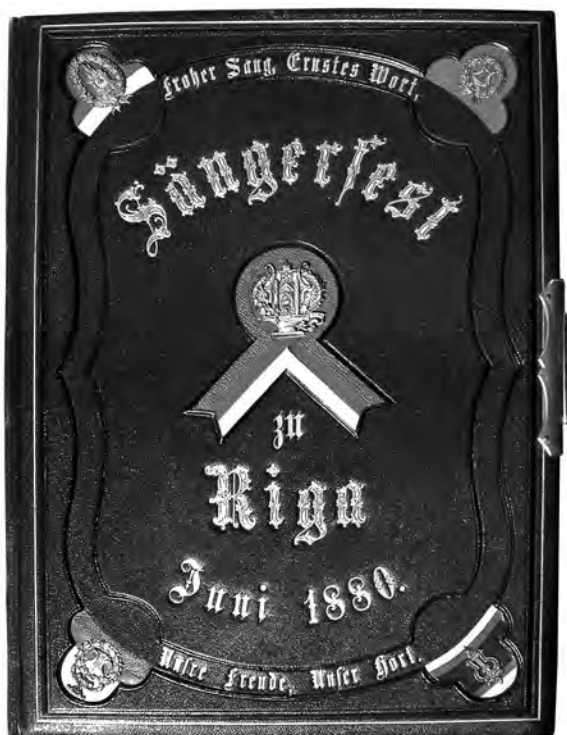
Kā redzams, vācbaltiešu dziesmu svētku dalībnieku pulks, tradīcijai attīstoties, kļuva arvien kuplāks. Savu kulmināciju tas sasniedza 1880. gadā, **ceturtais vācbaltiešu dziesmu svētkos**, kas no 14. līdz 18. jūnijam risinājās Rīgā. Šoreiz, pēc H. Vitroka sniegtās informācijas [20, 43], dalībnieku pulkā bija 34 vīru kora biedrības ar vairāk nekā tūkstoš dziedātājiem. Līdzās 1866. gada Rēveles svētkos reprezentētajām pilsētām un miestiem (izņemot Veismaņus, Narvu un Tveru) Rīgas svētkus kuplināja arī dziedātāji no Dinaburgas (*Dünaburg*) jeb tagadējās Daugavpils, Pleskavas, Kuldīgas (*Goldingen*), Veru, Liepājas (Lībavas), Tukuma, Ventspils un Valkas. Šo svētku atribūtika Latvijas muzejos un bibliotēkās ir pārstāvēta visbagātīgāk.

Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā glabājas jau iepriekš raksturotā svētku piemiņas lente (sk. 33. lpp., 2. norādi) un medaļa.



42

Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā ir iespēja aplūkot svētku goda grāmatu, kurā reģistrēti visi to dalībnieki.





Savukārt Latvijas Nacionālās bibliotēkas Sīkiespieddarbu un attēlizdevumu nodaļā var apskatīt svētku koncerta un banketa ieejas karti.



43

Pateicos Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja, Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļas un Latvijas Nacionālās bibliotēkas Sīkiespieddarbu un attēlizdevumu nodaļas darbiniekiem par atbalstu šo ilustrāciju tapšanā.

⁸ Garīgā un laicīgā koncerta programma publicēta vairākos 1880. gada jūnija preses izdevumos, piemēram, avīzes *Rigasche Zeitung* 1880. gada 136. numurā (14./26. jūnijs). Saisinātā versijā (neminot atskaņotājsastāvu) tā izklāstīta arī H. Vitroka pētījumā [20, 44].

Pirmais dziedātāju gājiens 14. jūnijā virzījās no Rātslaukuma uz svētku halli Strēlnieku dārzā. *Neviena pat no garākajām ielām nebija tik liela, lai viņus visus pilnībā uzņemtu*, vēstī aculiecinieks *Rigasche Zeitung* slejās; šajā pašā avīzē lasām, ka dziedātājus esot sveikuši tūkstošiem rīdzinieku [7]. Strēlnieku dārzā koristus sagaidīja orķestris ar vairāk nekā simt mūziķiem – profesionāliem māksliniekiem un amatieriem. *Rigasche Zeitung* raksta: *kad svētku komiteja ar 1861. gada svētku milzīgo karogu gājiena priekšgalā ienāca halles portālā, šis lielais orķestris uzsāka dziedoņu svinīgo cīņas maršu no Riharda Vāgnera “Tanheizera”, kas šai sakarā Rīgā pirmoreiz izskanēja savā oriģinālversijā, ar divām sākumā šķirtām un vēlāk kopā spēlējošām grupām – atsevišķu metāla pūšamo un lielu, sastāva ziņā jauktu orķestra grupu* [7]. Strēlnieku dārzā pirmatskaņojumu piedzīvoja jaunā vācbaltiešu komponista Aleksandra Štēģera (*Staeger*; 1857–1932) *Apsveikuma dziesma (Begrüßungslied)*, kas bija godalgota īpašā pirmssvētku konkursā; tās teksta autors bija vietējais dzejnieks un komponists Rūdolfs Zeiberlihs (*Seuberlich*; 1841–1913).

Gan garīgais, gan laicīgais koncerts šoreiz notika svētku hallē.⁸ Garīgajā koncertā mūzikas direktora un komponista Vilhelma Bergnera juniora (*Bergner*; 1837–1907) vadībā 15. jūnijā izskanēja šādi darbi:

1. Vilhelms Bergners juniors, *Ievads 150. psalmam (Introitus zum 150. Psalm)*
2. Kristiāns Finks (*Fink*), 95. psalms lielam korim un orķestrim
3. Roberts Folkmanis (*Volkmann*), Mesa lielam un mazam korim ar orķestra pavadījumu V. Bergnera juniora instrumentācijā
4. Karls Reineke (*Reinecke*), *Svētās ģimenes bēgšana (Flucht der heiligen Familie)* mazam korim un orķestrim
5. Ferdinands Hillers (*Hiller*), 93. psalms lielam korim un orķestrim

Recenzijās īpaša uzmanība veltīta V. Bergnera skaņdarbam. Viņa *Ievads 150. psalmam*, kā atzīst *Rigasche Zeitung* mūzikas kritiķis, *iedvesa mums visiem respektu. Izklāsts ir stingri ieturēts baznīcas stilā, cildeni iecerēts, un tā lēnie akordi, kas līdzīgi spēkpilniem soļiem, patiesi pacilā* [18]. Savukārt laikmetīgā vācu autora R. Folkmaņa mesa neguva tik viennozīmīgu atzinību. Jau citētajā recenzijā tā raksturota šādi: *To, ka mesa atstāj brīžam milzīgu iespaidu, nevar un nevarēs noliegt laikam neviens, bet to, ka tai ir arī savas vājās vietas, piemēram, pārlietu sentimentālais “Benedictus”, daļēji arī “Sanctus” un “Agnus”, gan pamanīs drīzāk mūziķis, nevis lajs* [18].

Laicīgo koncertu 17. jūnijā, kā atzīmē H. Vitroks [20, 44], apmeklēja apmēram 7000 klausītāju. To diriģēja divi Rīgas mūzikas direktori: pirmo daļu Alberts Bernts (*Berndt*), savukārt otro – Emīls Zīgerts (*Siegert*). Programmā bija sekojoši darbi:

pirmā daļa

1. Karls Marija fon Vēbers, *Gaviļu uvertīra (Jubel-Ouvertüre)* lielam orķestrim ar noslēgumā pievienotu Krievijas valsts himnu (Alekseja Ļvova mūzika, apdarinājis V. Bergners juniors)
2. Konradīns Kreicers (*Kreutzer*), *Deja ar ieročiem (Waffentanz)* lielam korim

3. Antons Marija Štorhs (*Storch*), *Brauciens pa Reinu (Rheinfahrt)* mazam korim un solistiem
4. Fēlikss Mendelszons-Bartoldi, *Ceļojuma dziesma (Wanderlied)* mazam korim un solistiem
5. Karls Perfalls (*Perfall*), dziesma *Vēl ir šis brīnišķais zelta laiks (Noch ist die blühende, goldene Zeit)* no lugas *Valdmeistersa precību brauciens (Waldmeisters Brautfahrt)*
6. Jozefs Reinbergers (*Rheinberger*), balāde *Vitekinds (Wittekind)* lielam korim un orķestrim

otrā daļa

1. Maksis Bruhs (*Bruch*), *Normaņu gājiens (Normannenzug)* baritona solo, lielam korim un orķestrim; solists Nikolauss Valldorfs (*Walldorf*)
2. Roberts Zeiberlihs (*Seuberlich*), *Tūles karalis (Der König in Thule)* lielam korim
3. Nikolajs fon Vilms (*von Wilm*), *Tīringenes krustnešu dziesma (Lied Thüringer Kreuzfahrer)* mazam korim
4. Hugo Preiss (*Preis*), *Mans kaps (Mein Grab)* mazam korim
5. Heinrihs Cellners (*Zöllner*), *Cantilena potatoria* mazam korim
6. Rūdolfs Veinvurms (*Weinwurm*), valsis *Mīlas dziesmas (Liebeslieder)* lielam korim un orķestrim

Vācbaltiešu komponistu mūzika šajā koncertā skanēja vairāk nekā jebkad agrākajos dziesmu svētkos – to pārstāvēja K. Kreicera (1780–1849), R. Zeiberliha seniora (1800–1856), N. fon Vilma (1834–1911) und H. Preisa (1815–1862) skaņdarbi. Trīs pēdējās no minētajām kompozīcijām publicētas izdevumā *Festgabe zur 50jährigen Jubelfeier der Rigaer Liedertafel* (1883). To vidū, pēc šo rindu autores ieskata, visinteresantākā ir Roberta Zeiberliha dziesma ar J. V. fon Gētes vārdiem *Tūles karalis (Der König in Thule)*. Skaņdarbs piesaista uzmanību jau ar pirmajām taktīm, kas ieturētas noslēpumaini balādiskā vēstījuma noskaņā un rāda autoru kā spilgtu koloristu. *Liedertafel* stilā ne tik bieži sastopamā harmoniskā bagātība, respektīvi, visai brīvais blakus pakāpju akordu un maiņu skaņkārtas izmantojums ienes skanējumā senatnīgi tautisku nokrāsu. Arī faktūras veidols – klusināti vienbalsīgs sākums, kas tikai pakāpeniski pārtop div-, trīsbalsībā un visbeidzot korāliskā četrbalsībā – piešķir dziesmai individuālus vaibstus. Tiesa, burtiska strofu forma, kuras gaitā trīs reizes izklāstīts viens un tas pats mūzikas materiāls, šķiet spriegajam balādes sižetam pārāk statiska – sākotnējā *intriga* atslābst. Taču kopumā šī dziesma, šķiet, arī mūsdienās varētu reprezentēt vācbaltiešu 19. gadsimta kormūziku kā viens no tās spilgtākajiem paraugiem.

R. Zeiberlihs, *Der König in Thule*
 (Tūles karālis, pirmais pants – kopija
 no izdevuma *Festgabe zur 50jährigen
 Jubelfeier der Rigaer Liedertafel*. – Riga:
 Seezen, 1883).

Der König in Thule.

Göthe.

N^o 12.

Langsam.

R. SEUBERLICH.

Tenore. *p* *V. I.* Es war ein Kö - nig in Thu - le, gar

Bassi. *p*

treu bis in sein Grab, dem ster - bend sei - ne Buh - le ei - nen

gold - nen Be - cher gab. Es ging ihm nichts da - rü - her, er

Die Au - - gen
 leert ihn je - den Schmaus; die Au - gen gin - gen ihm

f *ff* *so* *pp*
 ü - her, so oft er frank - dar - aus, so oft er

pp *so*

oft er trank
 trank dar - aus.
 oft er trank dar - aus.

Preses atsauksmes tomēr liecina, ka dziesmu svētku klausītāju interesi visvairāk saistījis H. Preisa *Mans kaps*. [...] *sirsnīgs, vienkāršs kvartets tautiskā garā* [...]. *Preisa dziesmu nācās pat atkārtot, raksta avīzes Rigasche Zeitung recenzents* [19]. *Zeitung für Stadt und Land* slejās atzinīgi vērtēta arī K. Kreicera *Deja ar ieročiem – ļoti saistoša kompozīcija; tekstā kvēlojošā jūsma, kas liek ik mirkli būt gatavam upurēt savu dzīvību Tēvzemes labā, arī mūzikā gūst cienīgu izteiksmi* [21].

17. jūnijā notika pamīšus dziedājums Ķeizardārzā. Vairāki preses izdevumi un H. Vitroks [20, 45] atzīmē, ka īpaši augstu vērtējumu tajā guva *St. Petersburger Liedertafel* un kora biedrības *Pernauer Männergesangverein* solokvartets. Bez tam svētki ietvēra virkni saviesīgu pasākumu, tai skaitā atvadu balli 18. jūnija vakarā.

* * *

Lai arī 1880. gada dziesmu svētku vēriens un publikas lielā atsaucība iedvesa cerību uz tradīcijas uzplaukumu nākotnē, realitāte izrādījās gluži pretēja un visai skaudra: ceturtie dziesmu svētki vācbaltiešiem bija pēdējie. Tradīcijas noriets neapšaubāmi saistīts ar Krievijas piekopto rusifikācijas politiku, kas tiecās mazināt vācu ietekmi Baltijas reģionā. Iespējams, ka tā netieši ietekmēja arī jau raksturoto trešo (1866) un ceturto (1880) dziesmu svētku norisi – atšķirībā no pirmajiem (1857) un otrajiem (1861) to programmā vairs nebija nevienas dziesmas, kuras nosaukumā būtu uzsvēta vāciski patriotiskā tematika. Neraugoties uz to, krievu laikraksti vācbaltiešiem pārmeta tieši svētku politizāciju. 1880. gada svētku norisi *Рижский Вестник* slejās komentēja ne vien recenzenti, bet arī anonīms politisks apskatnieks, rakstot:

Cilvēkam, kurš daudz maz pazīst Baltijas vācu politiķu paradumus un rīcības veidu, ir skaidrs kā diena, ka viņu galvenā vēlme bija gūt iespēju apspriest ar saviem tautiešiem stāvokli reģionā.

Tā, piemēram, 1861. gada dziesmu svētki tika rīkoti ar domu apmainīties viedokļiem un saskaņot tos jautājumā par krievu zemnieku brīvīšanu, kam, pēc Baltijas vācu vadoņu vispārēja uzskata, neizbēgami vajadzēja ietekmēt situāciju ar zemes īpašumiem Baltijā – un ietekmēja jau arī! Tieši tāpat nule kā beigušos Rīgas dziesmu svētku pamatā bija doma, izmantojot cēlu iegāni, sapulcēties un saskaņot viedokļus par vienotu rīcību attieksmē pret gaidāmo miertiesu ieviešanu, kas ir pirmais solis ceļā uz turpmākām tieslietu reformām šajā reģionā [22].

Līdz Pirmajam pasaules karam bija vēl vairāki mēģinājumi atdzīvināt vācbaltiešu dziesmu svētku kustību – tie aprakstīti H. Vitroka grāmatā *Der deutsche Männergesang im Baltenlande* [20, 46–51] – tomēr visi šie centieni beidzās ar neveiksmi. 1911. gada aprīlī vācbaltiešu kopiena atradās jau šķietami vistuvāk ieceres īstenojumam: bija izveidota piekto vācbaltiešu dziesmu svētku komiteja. Drīz vien tās dalībnieki tika iepazīstināti ar kādu varas iestāžu cirkulāru. Šis dokuments vēstīja, ka pašreizējā politiskajā situācijā, kad priekšplānā izvirzās naidīgums pret svešautiešiem un viņu kultūras centieniem, laiks dziesmu svētkiem [...] nebūtu sevišķi labvēlīgs [20, 50–51]. Guberņas vadība pieprasīja nosaukt personu, kas būtu atbildīga, lai

svētkos neskanētu politiskas runas. Neviens šādu atbildību uzņemties neuzdrošinājās; vairīšanās no tās un arī praktiskas grūtības kļuva par cēloņiem vācbaltiešu dziesmu svētku tradīcijas apsīkumam.

Tomēr atsevišķi šīs tradīcijas elementi turpina dzīvot un attīstīties latviešu dziesmu svētku ietvaros. Līdzās citiem faktoriem to apliecina svētku norises vietas izvēle. Tieši vācbaltieši 1861. gadā dziesmu svētku *beigu akordu – pamīšus dziedājumu* – pirmoreiz saistīja ar Ķeizardārzu. Kā jau zināms, šajā pašā vietā 1873. gadā notika Pirmo Vispārējo latviešu dziesmu svētku laicīgais koncerts un dziesmu karš. Pēctecības līniju iezīmē arī 1861. gada vācbaltiešu dziesmu svētku garīgā koncerta norises vieta – Rīgas Doms: tieši 1873. gada dziesmu svētkos latviešu mūziķi pirmoreiz guva iespēju koncertēt pie Doma ērģelēm. Sasaukšanos starp vācbaltiešu un latviešu dziesmu svētkiem atspoguļo jau pieminētā, vairāku pētnieku konstatētā svētku struktūras līdzība, tāpat šī raksta gaitā akcentētās paralēles atsevišķos repertuāra aspektos. Tas viss vēlreiz apstiprina – latviešu kora kustība nav tikai pirmatnēji tīras nacionālās savdabības izpausme, un tās īpašā pievilcība sakņojas arī sakausējumā ar vācbaltiešu kultūras mantojumu.

Zusammenfassung

Letten und Esten haben die Idee der Sängerkonzerter von Deutschbalten übernommen – diese Tatsache ist heute allgemeinbekannt. Darum scheint es im ersten Augenblick wie ein Paradox, dass fast keines von den deutschbaltischen Sängerkonzerten, die in Reval (heutigem Tallinn) und Riga abwechselnd veranstaltet wurden (1857, 1861, 1866, 1880), grösseres Interesse der lettischen Presse hervorgerufen hatte. Das ist vielleicht durch die komplizierten politischen Beziehungen beider nationalen Gruppen zu erklären. Auch später haben die lettischen Musikforscher sich nur selten den einzelnen Aspekten der deutschbaltischen Sängerkonzerter zugewandt. Dieser Artikel enthält die Zusammenfassung einer verhältnismässig detaillierten Information über die deutschbaltischen Sängerkonzerter, die in Zeitungen und Zeitschriften der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, in der Forschung von Hugo Wittrock *Der deutsche Männergesang im Baltischen Lande* (Riga 1933), sowie auch in den Museen und Bibliotheken von Riga zu finden sind. Die Nummerierung der Sängerkonzerter ist von H. Wittrock (die Veranstalter haben sie, im Unterschied zu Letten, nicht streng nummeriert).

Das erste baltische Sängerkonzert in Reval 1857 enthielt das geistliche Konzert in der Nikolaikirche am 29. Juni, das weltliche Konzert im Freien, dem Katharinental-Schloss gegenüber, am 1. Juli, der Wechselgesang am 2. Juli, mehrere Festzüge und ein breites Unterhaltungsprogramm. Insgesamt haben sich in Reval 202 Sänger versammelt. Wie an diesem, so auch an allen folgenden deutschbaltischen Sängerkonzerten haben die Männerchöre aus heutigem Lettland, Estland und Russland teilgenommen. Die Musik der deutschen Komponisten des 19. Jahrhunderts (F. Kuhlau, K. Kreutzer, F. Silcher, K. M. von Weber, F. Abt, J. Stuntz, F. Mendelssohn-Bartholdi, G. Reichardt u. a.) bildete den grössten Teil des Repertoires. Das geistliche Konzert dieses und auch des zweiten baltischen Sängerkonzertes wurde durch *Ein feste Burg ist unser Gott* von M. Luther eröffnet. Das Singen dieses Chorals am Anfang des Festes wurde zur Tradition, die auch bei den früheren lettischen Sängerkonzerten fortgesetzt wurde: mit diesem Lied wurde der Gesang der Männerchöre wie beim ersten regionalen lettischen Sängerkonzert in Dikļi (Dikeln) 1864, so auch beim Ersten Allgemeinen lettischen Sängerkonzert in Riga 1873 eröffnet. Aus dem Programm des weltlichen Konzerts ist das Lied von K. Kreutzer *Die Kapelle* hervorzuheben. Dieses Werk, das durch eigenartige Gegensätze der Klanglichkeit kennzeichnend ist, wurde, vielleicht unter gewissem Einfluss des deutschbaltischen Chorwesens, auch ins Repertoire vieler lettischen Chöre der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts aufgenommen.

Am **zweiten baltischen Sängerkonzert** in Riga 1861 haben 670 Choristen teilgenommen, darunter der künftige Vorsitzende des Rigaer Lettischen Vereins Rihards Tomsons. Das geistliche Konzert fand am 30. Juni im Rigaer

Dom statt, das weltliche – am 2. Juli in der Festhalle im Neubau der Riga-Dünaburger Eisenbahngesellschaft, der Wechselgesang – an demselben Tag im Kaiserlichen Garten. Auch diesmal herrschten im Programm die Lieder der deutschen Komponisten aus dem 19. Jahrhundert vor (H. Marschner, B. Klein, K. Kreutzer, L. Maurer, F. Schneider, F. Kücken, F. Abt, J. Otto, K. M. Kunz, V. E. Becker, F. Mendelssohn-Bartholdi u. a.), darunter die Komposition von L. van Beethoven *Ehre Gottes [aus der Natur]*, die später auch ins Repertoire der lettischen Chöre eingegangen war und wie bei dem Ersten (1873), so auch bei dem Fünften (1910) Allgemeinen lettischen Sängerfest aufgeführt wurde. Einen besonderen Beifall der Hörer des zweiten baltischen Sängerfestes hat die patriotische Thematik gefunden: das Lied von G. Reichardt *Was ist des Deutschen Vaterland* wurde, wie die Zeitschrift *Inland* (1861, 24. Juli, S. 462) schreibt, auf die Forderung des Publikums wiederholt. In der Musikabteilung der Nationalbibliothek Lettlands ist eine komplette Sammlung der Chorstimmen aus dem zweiten baltischen Sängerfest erhalten (*Baltisches Sängerfest zu Riga: 1861. – Theil 1–2.* – Riga: Ernst Plates Stein- und Buchdruckerei, 1861).

Zum **dritten baltischen Sängerfest** in Reval 1866 waren 26 Männerchorvereine mit ungefähr 700 Choristen eingetroffen. Obwohl die allgemeine Stimmung des Festes, wie immer, ausgesprochen *deutsch* war, ist es interessant zu bemerken, dass unter den Teilnehmern auch ein russischer Chor aus Reval (*Gusli*) war. Das geistliche Konzert fand am 5. Juli in der Nikolaikirche statt, das weltliche – am 6. Juli auf einem dem Katharinentaler Kaiserschloss gegenüber errichteten Aufbau. Zur besonderen Novität des Festes wurde das vokal-symphonische Konzert am 8. Juli unter der Leitung des hervorragenden Komponisten und Hofkappelmeisters aus Sankt-Petersburg Eduard Napravnik. In diesem Konzert wurden das Klavierkonzert Nr. 5 und die Symphonie Nr. 5 von L. van Beethoven, sowie auch die Werke von G. F. Händel, W. A. Mozart, R. Schumann und A. Rubinstein aufgeführt. In der Abteilung der Kleindruckwerke und der Bilderausgaben der Nationalbibliothek Lettlands ist die Festkarte dieses Festes erhalten.

34 Männerchorgesangvereine mit mehr als 1000 Sängern haben am **vierten baltischen Sängerfest** in Riga 1880 teilgenommen. Die Attribute dieses Festes sind in Bibliotheken und Museen Lettlands besonders reichlich repräsentiert.

Im Rigaer Museum für Stadtgeschichte und Schifffahrt (*Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs*) befinden sich die Denkmünze und das Andenkensband des Festes. In der Abteilung der Handschriften und Raritäten der Akademischen Bibliothek Lettlands ist das Ehrenbuch des Festes erhalten. In der Abteilung der Kleindruckwerke und der Bilderausgaben der Nationalbibliothek kann man eine Festkarte und die Karte für einen Besucher des Banketts besichtigen.

In der Festhalle im Schützengarten fand am 15. Juni das geistliche und am 17. Juni das weltliche Konzert statt. Die deutschbaltische Musik wurde durch die Kompositionen von W. Bergner Junior, C. Kreutzer, R. Seuberlich, N. von Wilm und H. Preis stärker denn je vertreten. Als eine besonders

interessante Komposition ist das Lied *Der König in Thule* von R. Seuberlich hervorzuheben, das eine Neigung des Komponisten zur Klangmalerei widerspiegelt und einen für den Stil des Liedertafels nicht oft charakteristische harmonische Reichtum enthält. Am 17. Juni gab es auch einen Wechselgsang im Kaiserlichen Garten.

Die Versuche die Tradition der deutschbaltischen Sängereffestefortzusetzen waren nach 1880 leider erfolglos, und das ist unter anderem auch mit der Politik der Russifikation zu erklären. Einige Elemente dieser Tradition leben aber auch heute im Rahmen der lettischen Sängereffestefortsetzung. Davon zeugt die Struktur des Festes, die Rolle des Kaiserlichen Gartens und des Rigaschen Doms in der Geschichte des Festes und einige in diesem Artikel behandelten Aspekte des Repertoires.

Literatūra

1. Bērziņa, Vizbulīte. *Tautas muzikālā atmoda latviešu publicistu skatījumā*. – Rīga: Zinātne, 1983.
2. Bērzkalns, Valentīns. *Latviešu dziesmu svētku vēsture 1864–1940*. – Ņujorka: Grāmatu draugs, 1965.
3. *Das Baltische Sängereffest in Riga vom 29. Juni bis zum 4. Juli 1861*. – Rīga: gedrückt in der Müllerschen Buchdruckerei, 1862.
4. Brusniak, Friedhelm. *Chor und Chormusik // Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik: zweite, neubearbeitete Ausgabe, Sachteil 2. Böh–Enc.* / herausgegeben von Ludwig Finscher. – Kassel (etc.): Bärenreiter, Metzler, 1995, S. 766–824.
5. *Das baltische Sängereffest zu Reval // Inland*. – 1857 / 22. Juli, S. 469–478.
6. *Das Gesangfest in Riga // Rigasche Stadtblätter*. – 1860 / 2. Juni, S. 179–181.
7. *Das Sängereffest zu Riga 1880 // Rigasche Zeitung*. – 1880 / 16. (28.) Juni.
8. *Dziesmu svētku mazā enciklopēdija* / sast. Grauzdiņa, Ilma. – Rīga: Musica Baltica, 2004.
9. Feyhl, Johannes. *Aus Livland // Neue Zeitschrift für Musik*. – 1866 / 20, S. 168–170.
10. Grauzdiņa, Ilma; Grāvītis, Oļģerts. *Dziesmu svētki Latvijā. Norise. Skaitļi. Fakti*. – Rīga: Latvijas enciklopēdija, 1990.
11. Kaudzītes Matīss. *Atmiņas no "tautiskā laikmeta" un viņa lielākiem aizgājušiem darbiniekiem*. 1. sēj. – Cēsis–Rīga: O. Jēpe, 1924.
12. *Latviešu mūzika cittautu kritiķu skatījumā: kritikas izlase*. 1. d. / sast. Jaunslaviete, Baiba // *Mūzikas akadēmijas raksti*, 1. – Rīga: J. Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija, Musica Baltica, 2004.
13. Millers, Ferijs. *Baltvācu kordziedāšanas tradīciju pārmantošana // Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis*. – 1990 / 6, 29.–33. lpp.
14. N–n. [Neikens, Juris]. *Dziesmu svētki, trešā vasarsvētku dienā 1864. Dikļos un 1865. Matīšos svētīti // Ceļa Biedris*. – 1865 / 19–21, 141.–143., 147.–149., 157.–159. lpp.

- 15 R. [Leitāns, Ansis]. *No Rīgas // Mājas Viesis*. – 1861 / 10. jūlijs, 217.–218. lpp.
16. *Rīga. Baltisches Sängerefest // Inland*. – 1861 / 24. Juli, S. 461–465.
17. *Über die musikalischen Zustände in unseren baltischen Provinzen // Rigasche Stadtblätter*. – 1866 / 15. September, S. 355–358.
18. v. G. *Das geistliche Concert // Rigasche Zeitung*. – 1880 / 16. (28.) Juni.
19. v. G. *Das weltliche Concert // Rigasche Zeitung*. – 1880 / 18. (30.) Juni.
20. Wittrock, Hugo. *Der deutsche Männergesang im Baltenlande*. – Riga: Ruetz, 1933.
21. -y-. *Weltliches Konzert am 17. Juni // Zeitung für Stadt und Land*. – 1880 / 18. (30.) Juni.
22. *По поводу немецкого певческого праздника // Рижский Вестник*. – 1880 / 2 июля.